

TRƯỜNG ĐẠI HỌC VĂN HÓA HÀ NỘI
KHOA BẢO TÀNG
*****

NGUYỄN THỊ PHƯƠNG

TÌM HIỂU DI TÍCH ĐỀN CỜN
(XÃ QUỲNH PHƯƠNG, HUYỆN QUỲNH LƯU, TỈNH NGHỆ AN)

KHÓA LUẬN TỐT NGHIỆP
NGÀNH BẢO TÀNG

Người hướng dẫn: PGS.TS Nguyễn Quốc Hùng

HÀ NỘI - 2010

MỤC LỤC

MỞ ĐẦU

1.Lí do chọn đề tài.....	4
2. Mục đích nghiên cứu.....	5
3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu	5
4. Phương pháp nghiên cứu:.....	6
5. Kết quả nghiên cứu	6
6. Bố cục khoá luận.....	7
Chương 1 :LỊCH SỬ HÌNH THÀNH VÀ QUÁ TRÌNH TỒN TẠI CỦA DI TÍCH.....	8
<i>1.1. Giới thiệu về vùng đất nơi di tích tồn tại.....</i>	<i>8</i>
1.1.1 Vài nét về huyện Quỳnh Lưu, tỉnh Nghệ An	8
1.1.2 Vài nét về xã Quỳnh Phương, huyện Quỳnh Lưu, tỉnh Nghệ An.....	12
1.2.Lịch sử di tích đền Còn.....	16
1.2.1 Lịch sử nhân vật được thờ	16
1.2.2 Niên đại khởi dựng và quá trình tồn tại của di tích.....	22
1.2.2.1 Niên đại khởi dựng.....	22
1.2.2.2 Quá trình tồn tại của di tích.....	23
Chương 2 :KIẾN TRÚC, NGHỆ THUẬT VÀ LỄ HỘI ĐỀN CÒN	28
2.1 Kiến trúc.....	28
2.1.1 Không gian cảnh quan.....	28
2.1.2 Bố cục mặt bằng của di tích	31
2.1.3 Kết cấu kiến trúc.....	33
2.1.3.1 Nghi môn	33
2.1.3.2 Bái đường	35
2.1.3.3 Thượng điện.....	36
2.2 Nghệ thuật.....	37
2.2.1 Trang trí trên kiến trúc	37
2.2.1.1 Trang trí bên trong kiến trúc.....	37
2.2.1.2 Trang trí bên ngoài kiến trúc	40
2.2.2 Một số di vật tiêu biểu	41
2.3 Lễ hội đền Còn	46
2.3.1 Thời gian và không gian diễn ra lễ hội.....	47
2.3.2 Chuẩn bị lễ hội	47
2.3.3 Diễn trình lễ hội.....	48

2.3.4 Các trò chơi dân gian	57
2.3.5 Lễ hội đền Cờn trong đời sống cộng đồng.....	61
2.4 Tín ngưỡng thờ Mẫu và hình thức hầu đồng ở đền Cờn.....	64
2.4.1 Tín ngưỡng thờ Mẫu ở đền Cờn.	64
2.4.2 Hầu đồng – một hình thức trong tín ngưỡng thờ Mẫu.	68
Chương 3 :BẢO TỒN, TÔN TẠO VÀ PHÁT HUY GIÁ TRỊ DI TÍCH ĐỀN CỜN.....	72
3.1 Hiện trạng di tích đền Cờn.	72
3.2 Bảo vệ, tôn tạo di tích.....	73
3.2.1 Cơ sở pháp lí.	73
3.2.2 Bảo quản, tu bổ - tôn tạo.....	76
3.3 Khai thác phát huy giá trị di tích.	79
KẾT LUẬN.....	82
TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	84

MỞ ĐẦU

1.Lí do chọn đề tài.

Đất nước Việt Nam trải dài theo hình cong chữ “S” với 54 tộc người gắn bó, đoàn kết cùng sinh sống. Mỗi tộc người với những nét truyền thống văn hoá riêng đã cùng hoà nhập góp phần tạo nên nền văn hoá Việt Nam phong phú, đa dạng nhưng cũng mang đậm nét dân tộc truyền thống. Nền văn hoá Việt Nam biểu hiện ở nhiều góc độ, khía cạnh khác nhau. Một biểu hiện cụ thể và đậm nét nhất trong số đó là ở hệ thống các di tích lịch sử- văn hoá.

Dù đi bất cứ nơi đâu trên mảnh đất Việt Nam này chúng ta cũng đều có thể bắt gặp những ngôi chùa, ngôi đình, đền...mà ở đó tập trung thể hiện rõ nhất những nét đặc sắc, tiêu biểu của văn hoá, của lịch sử và những vấn đề liên quan đến thời đại mà di tích đó tồn tại.

Dọc theo chiều dài của đất nước dừng lại ở mảnh đất miền Trung đầy nắng và gió để đến với xứ Nghệ ân tình, khúc ruột của miền trung để cùng tìm hiểu về truyền thống văn hoá- lịch sử của con người và mảnh đất nơi đây.

Nếu ai chưa từng đến Nghệ An chắc hẳn cũng hình dung được phần nào về mảnh đất này qua câu thơ “Đường vô xứ Nghệ quanh quanh/Non xanh nước biếc như tranh họa đồ”.

Nghệ An đã đi vào thơ ca như thế! Với những con đường quanh quanh khúc khuỷu, với cảnh núi non sông nước hòa quyện một màu, với những con người chất phác cần mẫn, chịu thương chịu khó. Là tỉnh có diện tích đất đai rộng lớn, dân số đông, lại hứng chịu nhiều những ảnh hưởng xấu từ thiên nhiên với những trận bão lụt vào mùa đông, những cơn gió Lào khô nóng vào mùa hè và cũng là nơi tập trung một số lượng lớn các di tích thuộc các loại hình khác nhau. Hệ thống các di tích đó là tài sản quý giá của tỉnh nhà

cũng như của cả nước. Tìm hiểu về những di tích đó là chúng ta đang quay trở về với truyền thống lịch sử từ bao đời của cha ông ngày xưa.

Quỳnh Lưu- huyện địa đầu của tỉnh Nghệ An là nơi tập trung khá nhiều các di tích lớn, nổi tiếng. Đền Cờn thuộc xã Quỳnh Phương của huyện là một trong số 4 ngôi đền lớn, nổi tiếng linh thiêng chứa đựng trong đó nhiều giá trị quan trọng cần phải được nghiên cứu, tìm hiểu và làm rõ. Tuy nhiên trong xu thế phát triển hiện nay cùng với quá trình đô thị hoá, chuyên môn hoá cùng những tác động từ thiên nhiên, môi trường thì có rất nhiều những vấn đề đặt ra đối với hệ thống các di tích của tỉnh nói chung cũng như di tích đền Cờn nói riêng. Do đó với mong muốn nghiên cứu, tìm hiểu để có cái nhìn toàn diện hơn về di tích đền Cờn, trên cơ sở khảo sát thực trạng di tích đề ra một số những giải pháp trong vấn đề bảo vệ, gìn giữ, tu bổ, tôn tạo cũng như phát huy giá trị của di tích em đã chọn đề tài: “Tìm hiểu di tích đền Cờn” thuộc xã Quỳnh Phương, huyện Quỳnh Lưu, tỉnh Nghệ An làm đề tài tốt nghiệp chuyên ngành bảo tồn- bảo tàng.

2. Mục đích nghiên cứu

Nghiên cứu lịch sử ra đời, quá trình tồn tại của di tích đền Cờn

Xác định những giá trị của di tích qua những đặc trưng, đặc điểm về kiến trúc, nghệ thuật và lễ hội

Tìm hiểu thực trạng của di tích từ đó đề xuất ý kiến về giải pháp trong việc gìn giữ, bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị của di tích.

3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

Đối tượng nghiên cứu chính của khoá luận là đền Cờn (xã Quỳnh Phương, huyện Quỳnh Lưu, tỉnh Nghệ An).

Đền Cờn thuộc xã Quỳnh Phương, huyện Quỳnh Lưu, tỉnh Nghệ An gồm có 2 đền là đền Cờn trong (ở trong làng) thờ Tứ vị thánh nương và đền Cờn ngoài (ở ngoài biển) thờ Tổng Đé Bính cùng các trung thần của ông.

Trong phạm vi bài khoá luận tập trung nghiên cứu về đền Cờn trong thờ Tứ vị thánh nương.

Xung quanh nhân vật Tứ vị thánh nương thờ ở đền trong có rất nhiều những câu chuyện, những sự tích và truyền thuyết hư thực để tìm hiểu, nghiên cứu. Hơn nữa đền Cờn trong là công trình kiến trúc khá đồ sộ và đẹp với những nét đặc sắc, tiêu biểu về kiến trúc, nghệ thuật của thời Lê - một trong số những công trình kiến trúc còn lại rất ít trên đất Nghệ An hiện nay mang phong cách thời Lê. Do vậy đền Cờn trong với những câu chuyện về nhân vật được thờ, với những giá trị về lịch sử, những nét đặc sắc về kiến trúc, nghệ thuật cần được tìm hiểu, nghiên cứu do đó khoá luận tập trung chủ yếu vào việc nghiên cứu đền trong. Tuy nhiên trong quá trình tìm hiểu, nghiên cứu có giới thiệu về đền ngoài và những vấn đề có liên quan đến đền ngoài sẽ được đề cập.

Phạm vi nghiên cứu: khu vực huyện Quỳnh Lưu, tỉnh Nghệ An.

4. Phương pháp nghiên cứu:

Để giải quyết các vấn đề nêu trên một số phương pháp được sử dụng như:

Phương pháp luận chủ nghĩa duy vật biện chứng và chủ nghĩa duy vật lịch sử.

Phương pháp nghiên cứu liên ngành: Bảo tàng học, Sử học, Xã hội học, Khảo sát thực địa: quan sát, đo vẽ, khảo tả, chụp ảnh, phỏng vấn để thu thập tư liệu.

Ngoài ra còn sử dụng phương pháp so sánh, tổng hợp, phân tích...

5. Kết quả nghiên cứu

Xác định niên đại của di tích đền Cờn và quá trình tồn tại của di tích trong lịch sử.

Xác định đặc trưng và giá trị cơ bản về kiến trúc, nghệ thuật, lễ hội ở di tích.

Đề xuất một số giải pháp về bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị của di tích.

6. Bố cục khoá luận

Ngoài phần Mở đầu, Kết luận, Tài liệu tham khảo và Phụ lục nội dung chính của khoá luận được chia làm 3 chương:

Chương 1: Lịch sử hình thành và quá trình tồn tại của di tích đền Cờn.

Chương này tập trung giới thiệu một vài vấn đề có liên quan đến di tích đền Cờn như: Vùng đất xã Quỳnh Phương, huyện Quỳnh Lưu nơi di tích tồn tại; lịch sử nhân vật được thờ ở di tích; niên đại khởi dựng và quá trình tồn tại của di tích.

Chương 2: Kiến trúc, nghệ thuật và lễ hội đền Cờn

Chương này tập trung vào tìm hiểu những đặc điểm và giá trị của di tích đền Cờn.

Chương 3: Bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị của di tích đền Cờn

Qua tìm hiểu thực trạng của di tích bước đầu đưa ra một số những giải pháp trong việc bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị của di tích đền Cờn.

Trong quá trình viết khoá luận, ngoài sự nỗ lực của bản thân em đã nhận được sự giúp đỡ, động viên của thầy (cô) giáo và của các bạn cùng khoá. Nhân đây em xin được bày tỏ lời cảm ơn sâu sắc đến PGS – TS Nguyễn Quốc Hùng người đã nhiệt tình hướng dẫn em trong quá trình viết khoá luận. Em xin gửi lời cảm ơn tới Ban quản lý di tích và danh thắng tỉnh Nghệ An, Ban quản lý di tích đền Cờn, UBND xã Quỳnh Phương, huyện Quỳnh Lưu, tỉnh Nghệ An và các thầy (cô) giáo trong khoa cũng như các bạn đã giúp đỡ và động viên em hoàn thành khoá luận tốt nghiệp này.

Do hạn chế về thời gian và khả năng trình độ nên bài viết không tránh khỏi những thiếu sót rất mong nhận được sự đóng góp ý kiến cũng như sự chỉ bảo của quý thầy cô và các bạn để em rút kinh nghiệm cho những lần nghiên cứu sau.

Em xin chân thành cảm ơn!

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Ban nghiên cứu lịch sử và địa lý Nghệ Tĩnh (1984), Lịch sử Nghệ Tĩnh, tập I, Nxb Nghệ Tĩnh, Vinh.
2. Trần Lâm Biên (1996) Chùa Việt, Nxb VH TT, Hà Nội.
3. Trần Lâm Biên chủ biên (2001) Trang trí trong mỹ thuật truyền thống của người Việt, Nxb Văn Hoá Dân Tộc, Hà Nội.
4. Trần Lâm Biên (2005) Một con đường tiếp cận lịch sử, Nxb VHDT, Hà Nội.
5. Phan Kế Bính (1990) Việt Nam phong tục, Nxb TP.HCM.
6. Phan Huy Chú (2007) Lịch triều hiến chương loại chí, bản dịch, tập I, Nxb Giáo dục, Hà Nội.
7. Nguyễn Ngọc Định (2010) Đền Cờn, di tích và lễ hội, Nxb VHDT, Hà Nội.
8. Trịnh Thị Minh Đức - Nguyễn Đăng Duy (1993), Bảo tồn di tích lịch sử- văn hoá, Trường ĐHVH Hà Nội.
9. Trịnh Thị Minh Đức - Phạm Thu Hương (2007), Bảo tồn di tích lịch sử văn hoá, Nxb DDHQGHà Nội.
10. Ninh Viết Giao (1998), Địa chí văn hoá huyện Quỳnh Lưu, Nxb Nghệ An, Vinh.
11. Ninh Viết Giao (2004), Văn bia Nghệ An, tập I, Nxb Nghệ An, Vinh.
12. Nguyễn Thị Huệ (2005), Lược sử sự nghiệp bảo tồn, bảo tàng từ 1945 đến nay, Nxb DDHQGHà Nội.
13. Vũ Tam Lang (1991), Kiến trúc cổ Việt Nam, Nxb Xây Dựng, Hà Nội.

14. Nguyễn Hiến Lê (1997), Sử Trung Quốc, Nxb VH TT.
15. Bùi Dương Lịch, bản dịch của Nguyễn Thị Thảo (1993), Nghệ An ký, Nxb KHXH, Hà Nội.
16. Lịch sử Đảng bộ huyện Quỳnh Lưu (2000), Nxb CTQG, Hà Nội.
17. Lịch sử Việt Nam (1983), Nxb ĐHTH CN, Hà Nội.
18. Ngô Sĩ Liên (1972), Đại Việt sử ký toàn thư, Nxb KHXH, Hà Nội.
19. Luật Di sản văn hoá (2001) được sửa đổi bổ sung năm 2009, Nxb CTQG, Hà Nội.
20. Nhiều tác giả (2000), Kho tàng lễ hội cổ truyền, Nxb VHDT, Tạp chí VH – NT, Hà Nội.
21. Nghệ An, di tích và danh thắng, Sở VH TT Nghệ An.
22. Ngô Huy Quỳnh (1986), Tìm hiểu kiến trúc Việt Nam, Nxb XD, Hà Nội.
23. Quốc sử quán triều Nguyễn (1970), Đại Nam nhất thống chí, tập II, Nxb KHXH, Hà Nội.
24. Trần Quốc Vượng chủ biên (2007), Cơ sở văn hoá Việt Nam, Nxb GD, Hà Nội.
25. Ngô Đức Thịnh (1996), Đạo Mẫu ở Việt Nam, Nxb VH TT, Hà Nội.
26. Chu Quang Trứ (2003), Tượng cổ Việt Nam với truyền thống điêu khắc dân tộc, Nxb Mĩ thuật, Hà Nội.
27. Từ điển nhân vật xứ Nghệ (2008), Nxb Tổng hợp TPHCM.